

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN STAJ DENEYİMLERİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Mehmet BOYRAZ²

Özet

Bu araştırmanın amacı, lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin yaz stajlarının değerlendirilmesidir. Araştırmanın evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümünde eğitim alan ve 2017-2018 yılı yaz döneminde turizm işletmelerinde staj yapan 108 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada staj yapan öğrenciler, demografik bilgiler, staj yapılan işletmeye yönelik bilgiler ve staj değerlendirme raporu değişkenleri açısından ele alınmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada verilerin temininde nitel araştırma yöntemlerinden doküman-arşiv tarama tekniğinden faydalanılmış ve öğrencilerin staj dosyaları (defterleri) incelemeye tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise demografik ve işletmeye yönelik bilgiler için yüzde ve sıklık analizi; değerlendirme raporu metinleri içinse içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin Türkiye ve Almanya olarak iki ülkede, 21 ayrı ilde 70 farklı işletmede stajlarını tamamladıkları görülmüştür. Staj dosyalarının son bölümünde yer alan staj hakkında görüşlerin belirtildiği altı sayfalık rapor kısmında ise öğrencilerin dört ana ve 14 alt tema altında yer alan 76 ifadeye ilişkin toplamda 607 içeriğe vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular tablolar halinde ele alınmış ve ilgili literatür incelemesi ile birlikte öğrencilerin staj hakkındaki görüşleri değerlendirilerek konuya ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm eğitimi, turizm stajı, faydalar, sorun ve şikâyetler, lisans öğrencileri.

JEL Kodları: I121, J24, L83.

Geliş Submitted 26.12.2019

Kabul Accepted 18.05.2020

¹ Bu çalışma 6. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak yayınlanmıştır.

² Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, mboyraz@aku.edu.tr
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-6755-1999>

***A Research on Investigation of Internship Experience of Tourism Management
Department Students***

Abstract

The aim of this research is to evaluate the summer internship of the students who have tourism education at undergraduate level. The population of the study consists of 108 students who study in the Department of Tourism Management in Afyon Kocatepe University Tourism Faculty and completed their internship in tourism enterprises in the summer term of 2017-2018. Interns were evaluated in terms of demographic information, internship information and internship evaluation report variables in the study. In this direction, internship files (documents) of the students were examined by using document-archive scanning technique from qualitative research methods. In the analysis of the obtained data, percentage and frequency analysis for demographic and business information; content analysis technique was used for evaluation report texts. Research showed that students completed their internships in the two countries, Turkey and Germany, 21 distinct cities and 70 different enterprises. In the six-page report section, where the opinions about the internship in the last part of the files, it was found that the students emphasized 607 contents regarding 76 statements under four main and 14 sub-themes. As a result of the research, the findings were discussed in tables and the students' opinions about the internship were evaluated together with the related literature review and suggestions were made about the subject.

Keywords: Tourism education, internship in tourism, benefits, problems and complaints, bachelor students.

JEL Codes: I121, J24, L83.

1. Giriş

Turizm milyonlarca insanı üretici ve tüketici olarak ilgilendiren (Olalı ve Timur, 1988), Dünya'daki en önemli ekonomik sektörlerden birisidir. Turizmde üretim, pazarlama ve satışa konu olan şeyler çoğunlukla hizmettir ve sektör bu bağlamda büyük ölçüde insan gücüne dayanan emek yoğun bir yapıdadır. Sektörde özellikle konaklama işletmeleri başta olmak üzere yeme-içme ve seyahat acentacılığı sürecinde insan gücüne çok fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle uluslararası turizmde rekabetin arttığı, hizmet kalitesinin ve insana

dayalı rekabetin ön plana çıktığı göz önüne alındığında turizm sektöründeki işletmelerin başarılı bir şekilde yönetilmesinde insan kaynağı kritik bir önem arz etmektedir.

Turizm sektöründe turistlere hizmet verecek insan kaynağının donanımlı ve nitelikli olması ise verilen turizm eğitiminin kalitesine (Ünlüöner ve Boylu, 2005; Lovrentjev, 2015), etkinliğine, teknik, beşeri ve kavramsal becerilerin eş zamanlı ve dengeli olarak gerçekleştirilmesi gibi birçok önemli faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden birisi de staj uygulamalarıdır. Turizm sektörünün sürekli artan dinamik yapısına uyum sağlanabilmesi (Pelit, Kabakulak ve Zorlu, 2019), edinilen teorik bilgilerin insan temelli olan hizmetlerin yerine getirilmesinde pratiğe dönüştürülebilmesi ve turizm sektöründeki öğrencilerin kendini konumlandırabilmesinde staj uygulamaları turizm eğitiminin önemli bir parçası durumundadır. Bu kapsamda turizm fakülteleri ve meslek yüksekokulları, öğrencilerin kavramsal ve beşeri bilgilerini sektördeki işletmelerde uygulayarak davranışa dönüştürmesi (Çetin, 2005) ve deneyim kazanması için müfredatlarında zorunlu stajlara yer vermekte ve yönetmeliklerle staj uygulamalarının ilkelerini belirlemektedir. Genel olarak staj yapılacak işletmeye karar verilmesi ve başvuru ile başlayan staj süreci, staja katılım ve sonrasında staj evrakları/dosyaların kontrolü ile mülakatlar ile tamamlanmaktadır. Üniversitelerde, turizm liselerinden farklı olarak staj süreçleri başvuru ve staj bitiminde evrakların teslim tarihlerinde fiziki kontrolü ile tamamlanmakta, öğretim elemanları ise öğretmenler gibi öğrencileri staj döneminde uygulama işletmesinde kontrolünü/denetlemesini gerçekleştirmemektedir. Dolayısıyla turizm sektöründe staj yapan üniversite öğrencilerinin, staj döneminde yaşadıkları ve karşılaştıkları durumlar staj dosyalarında yer almaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, yaz stajına katılan lisans düzeyindeki turizm öğrencilerinin staj dosyaları aracılığıyla çeşitli parametreler açısından incelenmesidir.

2. Literatür Taraması

Turizm alanında eğitim alan ve staj uygulamalarına katılan öğrencilere ilişkin yapılmış gerek ulusal gerekse de uluslararası literatürde birçok çalışma yer almaktadır. Konu ile ilgili makale, tez ve bildiri olmak üzere tüm yayın türlerinde çeşitli yayınlar ortaya konmuştur. Tablo 1’de akademik dergilerde yayınlanmış turizm öğrencilerine yönelik staj ile ilgili makalelere ile çeşitli değişken (*araştırmanın amacı, yöntemi, veri toplama tekniği, araştırma evreni/uygulama alanı ve örnekleme*) özellikleri açısından yer verilmiştir. Makaleler incelendiğinde, genel olarak öğrencilerin stajdan beklentileri, staj başarısı, stajdan elde edilen kazanımlar ile bu tür uygulamaların katkıları, staj sürecinde karşılaşılan sorunlar ve şikayetler, işletme yöneticilerinin ve çalışanlarının staj konusuna ve stajyer öğrencilere bakış

açları, stajın mesleki gelişime ve kariyer planlamasına katkısı, stajın mesleki bağlılığa ve mesleğe devam etme niyetine etkisi gibi çeşitli konuların ele alındığı görülmektedir. Makalelerin yanı sıra staj yapan turizm öğrencilerine yönelik, lisansüstü tez olarak (Sarı, 2007; Tutan, 2010; Türkseven, 2012; Pak, 2015) veya bildiri türünde (Pelit vd., 2016; Özdemir, 2017; Sandıkcı, Mutlu ve Dağdalan, 2018; Mutlu, 2018; Pelit, Kabakulak ve Özcan, 2019) çeşitli araştırmaların da literatürde yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1: Literatürde Yer Alan Turizm Öğrencilerine Yönelik Staj ile İlgili Makaleler

Yazar(lar)	Araştırmanın Amacı	Araştırma Yöntemi	Araştırma Evreni Uygulama Alanı	Araştırma Örnekleme
Akoğlan ve Okumuş (1991)	Staj sorunlarını öğrenciler ve işletmeciler açısından belirlemek	Nicel (Anket)	Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik YO	176 lisans öğrencisi ve 24 otel yöneticisi
Çetin (2005)	Öğrencilerin staj sürecinde eğitim-öğretim programındaki derslerin hangilerinden daha çok yararlandıklarını ortaya koymak	Nicel (Anket)	Mersin Üniversitesi (Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik YO)	Staj yapmış 2., 3. ve 4. sınıf 115 lisans öğrencisi
Pelit ve Güçer (2006)	Öğrencilerin stajları değerlendirmelerine ilişkin görüşlerinin ortaya konulması	Nicel (Anket)	Gazi Üniversitesi (Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi)	Staj yapmış 124 lisans öğrencisi
Emir, Arslan ve Kılıçkaya (2008)	Staj uygulamasının öğrenciler üzerindeki katkılarını, öğrencilerin görüşleri doğrultusunda değerlendirme	Nicel (Anket)	Afyon Kocatepe Üniversitesi (Afyon MYO, Sandıklı MYO, Dinar MYO) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	Staj yapmış 205 önlisans öğrencisi
Emir, Pelit ve Arslan (2010)	Öğrencilerin staj öncesi ve sonrası görüşlerinin karşılaştırılması	Nicel (Anket)	Afyon Kocatepe Üniversitesi (Afyon MYO, Sandıklı MYO, Dinar MYO) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	2008-2009 yaz döneminde stajını tamamlayan 176 öğrenci
Güzel (2010)	Öğrencilerin staj döneminde Herzberg'in motivasyon ve hijyen faktörleri açısından işe güdülenmeleri üzerinde ne derece önemli olduğunu analiz etmek	Nicel (Anket)	Muğla Üniversitesi (Ortaca MYO) Turizm ve Seyahat Hizmetleri ile Ağırlama Hizmetleri Programları	Staj yapmış 92 önlisans öğrencisi
Aymankuy vd. (2013)	Öğrencilerin ve akademisyenlerin staj uygulamasına ilişkin bakış açılarını ortaya koymak	Nicel (Anket)	Balıkesir Üniversitesi (Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik YO)	326 lisans öğrencisi ve 32 akademisyen
Aslan ve Çoban (2014)	Öğrencilerin staj sürecince Herzberg'in Çift Faktör Kuramının güdülenmeleri üzerinde ne derece etkili olduğunu ortaya koymak	Nicel (Anket)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Turizm Fakültesi)	Staj yapmış 152 lisans öğrencisi

Mankan (2015)	Öğrencilerin staj çalışmalarına bakış açılarını incelemek ve gelecekteki kariyer hedeflerine etkisini ölçmek	Nicel (Anket)	Bülent Ecevit Üniversitesi (Çaycuma MYO) Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü	Staj yapmış 236 lisans öğrencisi
Olçay vd. (2015)	Öğrencilerin staj eğitimine yönelik görüşlerini belirlemek,	Nicel (Anket)	Gaziantep Üniversitesi (Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü)	Staj yapmış 126 lisans öğrencisi
Uslu vd. (2017)	Öğrencilerin staj hakkındaki görüşlerini ve yaşanan sorunları ortaya çıkarmak	Nicel (Anket)	Siirt Üniversitesi Batman Üniversitesi	Staj yapmış 11 önlisans ve 54 lisans öğrencisi
Zengin ve Kırmızı (2017)	Öğrencilerin işbaşı uygulamalı eğitimde yaşadıkları sorunların belirlenmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesi	Nicel (Anket)	Gazi Üniversitesi (Turizm Fakültesi)	İşbaşı eğitime katılan 3. ve 4. sınıf 127 lisans öğrencisi
Ağca vd. (2018)	Turizm okullarındaki staj eğitiminin öğrencilerin mesleki bağlılıkları üzerindeki etkisini araştırmak	Nicel (Anket)	Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Niksar SBMYO, Tokat SBMYO) Turizm ve Otel İşletmeciliği	35'i staj yapmış 55 önlisans öğrencisi
Akay vd. (2018)	Öğrencilerin staj sürecinde karşılaştıkları sorunları belirlemek ve çözüm önerileri sunmak	Nicel (Anket)	Kırklareli'de turizm eğitimi alan ortaöğretim ve lisans öğrencileri	Staj yapmış 79 lise ve 81 lisans öğrencisi
Akın (2018)	Öğrencilerin staj süresince ve sonrası kazanımlarını ortaya koymak	Nicel (Anket)	Gaziantep Üniversitesi (Güzel Sanatlar Fakültesi) Gastronomi Bölümü	Staj yapmış 3. ve 4. sınıf 76 lisans öğrencisi
Erdem vd. (2018)	Öğrencilerin konaklama işletmelerindeki staj deneyimlerine ilişkin memnuniyet algılarının incelenmesi	Nicel (Anket)	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (Turizm ve Otelcilik YO)	Staj yapmış 134 lisans öğrencisi
Akay ve Şıttak (2019)	Öğrencilerin okul sürecinde aldıkları staj eğitiminin sektörde kariyer yapma seçimlerine etkilerini tespit etmek	Nicel (Anket)	Trakya Bölgesi (Kırklareli, Edirne, Tekirdağ) Üniversiteleri	Stajını yapmış 225 lisans ve 90 önlisans öğrencisi

Emir ve arkadaşları (2008) Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde üç ayrı (Afyon MYO, Sandıklı MYO, Dinar MYO) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programında öğrenim gören ve stajını tamamlamış olan 205 öğrenci üzerine yaptıkları çalışmada staj uygulamasının katkılarını değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda, stajın öğrencilerin mesleki ve kişisel gelişimlerinde büyük oranda olumlu etkisinin olduğu, yapılan stajın öğrencilerin sektörü ve iş yaşamını

tanımları, sektördeki güncel uygulamaları iş başında öğrenmeleri, insan ilişkilerini ve yabancı dillerini geliştirmeleri gibi pek çok katkılar sağladığı ortaya çıkmıştır.

Emir ve arkadaşları (2010) Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde üç ayrı (Afyon MYO, Sandıklı MYO, Dinar MYO) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programında önlisans eğitimi alan 182 öğrenci üzerine yaptıkları çalışmada öğrencilerin 2008-2009 eğitim öğretim dönemindeki staj öncesi ve sonrası görüşlerini karşılaştırmıştır. Çalışma ile öğrencilerin tamamına yakınının sektörde yaptıkları stajlara ilişkin olumsuz bir tutum ortaya koyduğu, özellikle staj yapıp döndükten sonra bu olumsuzlukların daha da arttığı, öğrencilerin staj sonrasında sadece stajın süresi, stajın iş bölümü ve koordinasyonlu çalışma hakkında tecrübe kazandırması ve değişik kültürlerden insanları ve yaşam biçimlerini tanıma fırsatı yaratmasına ilişkin görüşlerinin daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Pelit ve arkadaşları (2016) Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesinde öğrenim gören stajını tamamlamış 401 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarının belirlenmiş ve kariyer yapma istekleri üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Çalışma sonucunda staj yapan öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumları ile turizm sektöründe kariyer yapma istekleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki ve sektöre yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkileyen iki önemli faktörün “işin doğası ve fiziksel çalışma koşulları” ile “özel hayat-zaman” alt boyutları olduğu tespit edilmiştir.

Mutlu (2018) Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümünde öğrenim gören ve 2017-2018 yaz döneminde stajını tamamlayan 116 öğrenci üzerine yaptığı çalışmada, öğrencilerin staj başarılarını değerlendirmiştir. Çalışma ile öğrencilerin staj başarı sonuçlarının staj yapılan işletme türü açısından yiyecek-içecek işletmelerinde staj yapan öğrencilerin diğer turizm işletmelerindekilere göre daha yüksek ve anlamlı olduğu; cinsiyet ve okulda geçirdikleri süre değişkenleri açısından ise anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Pelit ve arkadaşları (2019) Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümünde öğrenim gören ve 2017-2018 yaz döneminde stajını tamamlayan 62 öğrenci üzerine yaptıkları çalışmada, öğrencilerin stajlardan memnuniyet durumunu, stajın mesleki gelişime ve sektöre bakış açısına katkısı ile alınan mesleki eğitimin staj sürecine katkısını değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda, öğrencilerin çalıştıkları turizm sektörüne dair bilgilerini artırdıkları ve sektöre dair fikir edindikleri, iletişim becerilerini ve özgüvenlerini artırdıkları, alınan mesleki eğitimin öğrencilere staj yaparken sorumluluk kazandırdığı ve

onları disiplinli çalışmaya yönlendirdiği fakat mesleki yabancı dil konusunda yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde genel olarak tamamına yakınının nicel araştırma olarak tasarlandığı ve bu kapsamda veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Buna karşın turizm eğitimi alan öğrencilere yönelik olmasa da literatürde turizm alanındaki staj uygulamalarına yönelik birtakım kavramsal çalışmalar da yer almaktadır. Temizkan ve Arı (2018) çalışmalarında Türkiye'deki turizm lisans programlarının staj yönetmeliklerini içerik analizi ile incelerken, Demir ve Demir (2014) ise yöneticilerin bakış açısıyla turizmde mesleki stajın ve stajyerlerinin değerlendirilmesine yönelik çalışma gerçekleştirmiştir. Özdemir (2017) ise yaptığı çalışmasında literatürde yer alan güncel ve geçmiş araştırmalardaki turizm öğrencilerinin stajda karşılaştıkları sorunları derlemiştir. Bununla birlikte araştırmanın kapsamını oluşturan Afyon Kocatepe Üniversitesi ve turizm eğitimine yönelik ilgili yüksek okul veya fakülte açısından da araştırmaların turizm işletmeciliği bölümü dışındaki bölüm öğrencilerine yönelik gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca önceki çalışmaların uygulama zamanları açısından da bu çalışma ile arasına yeni bir araştırma açısından önemli sonuçlar doğurabilecek 10 yıllık bir dönemin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu durum hem araştırmada kullanılacak yöntem bakımından hem de uygulama alanını oluşturan turizm bölümü açısından araştırmanın önemini artırmaktadır.

3. Yöntem

Araştırmanın amacı, lisans düzeyinde turizm alanında eğitim-öğretim alan öğrencilerin yaz stajlarının incelenmesidir. Bu kapsamda staj yapan öğrenciler, demografik bilgileri (*cinsiyet, sınıf, program türü*), staj yaptıkları işletmeleri nasıl buldukları, staj yapılan işletmeye yönelik bilgiler (*ülke, şehir, yönetim şekli, türü, sınıfı, bölüm*) ve staj değerlendirme raporu değişkenleri açısından ele alınmıştır. Konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar değerlendirildiğinde, turizmle alanında çeşitli bölümlerdeki (turizm, konaklama, seyahat, gastronomi, rehberlik) öğrencilerin staj değerlendirmelerine yönelik çok fazla çalışma bulunmaktadır. Ancak üniversite stajları için en önemli fiziksel kanıtlardan biri olan staj dosyalarının incelenmesine, öğrencilerin bu süreçte yaşadıkları ve karşılaştıkları durumların ortaya konmasına yönelik çalışmaların olmadığı/sınırlı olduğu belirlenmiştir. Üniversitelerde liselerden farklı olarak staj süreçleri evrakların fiziki kontrolü ile tamamlanmakta ve öğretim elemanları öğretmenler gibi öğrencileri staj döneminde işletme denetimi yapmamaktadır. Bu nedenle, araştırma turizm öğrencilerinin staj dosyaları aracılığı ile staj süreci ile ilgili genel

düşünceleri, stajın katkı ve kazanımları, bu süreçte karşılaştıkları sorunları, yaşadıkları olumlu-olumsuz etkenleri ve ilgili şikayetleri ortaya koymak ve öneriler geliştirmek açısından önem taşımaktadır. Nitekim turizm sektörünün emek-yoğun özelliğinden dolayı teknik becerilerin geliştirilmesinde en önemli uygulamalardan biri olan staja yönelik öğrencilerin fikirlerinin açığa çıkartılması turizm alanındaki eğitimin geleceği açısından önemlidir.

Araştırmanın evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümünde eğitim alan ve 2017-2018 yılı yaz döneminde turizm işletmelerinde staj yapan öğrenciler oluşturmaktadır. Belirlenen bu çalışma evrenine araştırmacının ulaşma imkanı bulunduğu için herhangi bir örneklem alınma yoluna gidilmemiş ve tam sayım yöntemi kullanılarak tüm hedef kitleye ulaşılması öngörülmüştür. İlgili dönem itibariyle bölüm staj komisyonuna 108 öğrencinin staj başvurusu yaptığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmada verilerin temininde nitel araştırma yöntemlerinden doküman-arşiv tarama tekniğinden faydalanılmış ve ikincil veri kaynağı olarak öğrencilerin staj dosyaları (defterleri) belirtilen değişkenler açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Literatürde turizm alanında eğitim alan öğrencilerin staj uygulamalarına yönelik bakış açıları çok büyük çoğunlukla nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği ile değerlendirilmesine karşılık öğrencilere ilişkin nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalara erişilememiş olması araştırmayı yöntemsel açıdan özgün kılmaktadır.

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde demografik ve işletmeye yönelik bilgilere yönelik yüzde ve sıklık analizi; değerlendirme raporu metinlerine ilişkin ise içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Çok çeşitli söylemlere uygulanan birtakım metodolojik araç ve teknikler bütünü olarak tanımlanan içerik analizi (Bilgin, 2014:1), çeşitli metinlerin içeriğini, naif bir okumayla kendini doğrudan vermeyen temel öğelerini sınıflandırmak ve yorumlamak amacıyla metodik, sistematik, objektif ve mümkünse nicel olarak incelenmesini sağlayan bir tekniktir (Robert ve Bouillaget, 1997). Aynı zamanda ikincil bir okuma tekniği olarak söylemin görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine, gizli, üstü örtülü içeriğini ortaya çıkarmayı sağlamaktadır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında beş aşamalı içerik analizi uygulama süreci (*1-Araştırma hedeflerinin belirlenmesi, 2-Örneklemin oluşturulması, 3-Staj raporlarının kategorilere ve temalara ayrılması, 4-Kategori ve temaların sayısallaştırılması, 5-Değerlendirme, çıkarsama ve yorumlama*) takip edilmiştir (Bilgin, 2014). Kategorisel analiz ile staj dosyalarındaki görüş değerlendirme raporları öncelikle temalara/birimlere bölünmüş, ardından da alt temalar ile kriterlere göre gruplandırılmıştır.

Araştırma özgün değerlerinin yanı sıra bazı sınırlılıklar da içermektedir. Bunlardan ilki araştırma kapsamının Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölümü öğrencileri ile sınırlı olmasıdır. İkinci sınırlılık zaman dilimi ve verilerin kontrol güçlüğü açısından 2017-2018 eğitim-öğretim yılı yaz döneminde staj yapan öğrencilerin araştırmaya dâhil edilmesidir. Araştırmanın bir diğer kısıtı ise araştırma verilerinin ikincil veri kaynaklarından staj dosyaları (defterleri), değerlendirme raporları ve bu evraklarda yer alan bilgiler ile sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla konu ile ilgili olarak ilerleyen dönemde gerçekleştirilecek çalışmalarda bu sınırlılıkların dikkate alınmalı ve mevcut araştırmanın sonuçları da bu sınırlılıklar kapsamında değerlendirilmelidir.

4. Bulgular

Araştırmaya konu olan Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi yaz stajı başvurularının alındığı tarih itibariyle 224 öğrencinin aktif olarak öğrenim hayatına devam ettiği ve yaz döneminde 108 öğrencinin stajını başarıyla tamamladığı tespit edilmiştir. Staja katılan bu öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde, %63'ünün erkek ve %37'sinin kadın olduğu; %58,3'ünün normal öğretim, %41,7'sinin ikinci öğretim programında öğrenim gördükleri, %40,7'sinin ikinci sınıfı, onu takiben sırasıyla %34,3'ünün birinci sınıfı ve %25,0'inin ise üçüncü sınıfı tamamladıktan sonra staj yaptıkları; %69,4'ünün kendi imkanları ve %30,6'sının fakültedeki etkinlikler aracılığı ile staj yapacakları işletmeleri belirledikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada ikinci olarak öğrencilerin yaz stajı yaptıkları ülke ve şehirler ile staj yapılan işletmelerin nitelikleri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin %94,4'ünün Türkiye'deki, %5,6'sının Almanya'daki ZAV (Zentrale Auslandsund Fachvermittlung – Alman İşveren ve İşçi Bulma Kurumu) “Stajyer Bulma Birimi” ile ortak yürütülen proje kapsamında turizm işletmelerinde staj yaptıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin staj yaptığı yerler arasında %45,4 ile kıyı şeridindeki Antalya, İzmir, Muğla ve Aydın illerinin, %16,7 ile büyükşehirlerden Bursa, İstanbul ve Ankara illerinin ve %15,7 ile araştırmaya konu olan üniversitenin sınırları içerisinde bulunduğu Afyonkarahisar ilinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin staj yaptıkları turizm işletmelerinin %50,6'sının ulusal veya uluslararası bir zincir işletme grubunun yönetiminde olduğu ve %49,4'ünün ise bağımsız olarak işletildiği; en çok %82,4 ile konaklama işletmelerinde, onu takiben %11,1 ile seyahat acentalarında, %4,6 ile lokantalarda ve %0,9 eş oranlarda havaalanı ile il turizm müdürlüklerinde (kamu) staj uygulamalarına katıldığı belirlenmiştir. Staj yapılan otellerin ise

sırasıyla; %42,7'sinin kıyı kesimlerde faaliyet gösteren resort, %28,1'inin termal, %27,0'sinin şehir ve %2,2'sinin butik otel türünde olduğu; sınıfları bakımından %84,3'ünün beş, %7,9'unun dört, %1,1'inin üç yıldızlı ve %6,7'sinin özel tesis grubunda yer alan oteller olduğu saptanmıştır.

Araştırmada üçüncü olarak öğrencilerin staj yapmak için en çok tercih ettikleri turizm işletmeleri ile işletmelerde hangi bölümlerde çalıştıklarına yönelik incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin 21 ayrı ilde 76 farklı işletmede staj yaptıkları, bu işletmelerin 65'inde birer, altısında ise ikişer öğrencinin yer aldığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin işletmelerde staj yapmak için otellerde en çok %50,1 oranında yiyecek-içecek bölümüne kabul edildiği, onu sırasıyla %14,8 ile önbüro bölümünün, %10,2 ile kat hizmetleri bölümünün ve %10,2 ile idari bölümlerin (satış&pazarlama, muhasebe, insan kaynakları) takip ettiği belirlenmiştir. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre çalıştıkları bölümler karşılaştırıldığında, kadınların arka plandaki idari bölümlerinde erkeklere nazaran çok daha büyük oranda tercih edildiği, otel işletmelerinde operasyon yoğunluğunun en fazla olduğu yiyecek-içecek bölümünde ise erkeklerin kadınlara göre daha fazla yer aldığı ortaya çıkmıştır. Eğitim alınan program türü açısından ise normal öğretim programı öğrencilerinin yine yiyecek-içecek bölümü ile kat hizmetleri bölümünde daha fazla öne çıktığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında öğrencilerin staj dosyalarının son bölümünde yer alan staja yönelik genel düşünce ve görüşlerini değerlendirdikleri rapor içerikleri incelenmiş ve tespit edilen ana ve alt temalar ile bu temalarda yer alan ifadeler tablo-2'de listelenmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin raporlarda staja ilişkin 74 farklı ifadeye ilişkin toplam 607 görüşe yer verdiği ortaya çıkmıştır. Tespit edilen bu görüşler dört ana tema ve 14 alt tema altında sınıflandırılmıştır. Öğrencilerin raporlarda en çok %40,03 ile “*staj sürecinin düşünce çıktıları*” ana teması ve %26,85 ile bu tema altındaki altı farklı alt temadan “*İşletmeye yönelik düşünceler*”e yönelik görüşlere yer verdiği görülmektedir. İkinci önemli ana tema olarak %31,63 ile öğrencilerin “*Stajın katkıları*”na yönelik pratik, sosyal ve kişisel kazanımlara vurgu yaptığı belirlenmiştir. Bununla birlikte “*Staj sürecinin genel algısı*” üçüncü ana tema olarak, “*Sorun ve şikâyetler*” ise beş alt temadan oluşan dördüncü önemli ana tema olarak ön plana çıkmıştır. Araştırmanın ileriki süreçlerinde ortaya çıkan ana temalar ve alt temalar ayrı ayrı ele alınmıştır.

Tablo 2: Öğrencilerin Staja İlişkin Görüşlerinin Ana ve Alt Temaları

Sıra	Ana Temalar ve Alt Temalar	Temadaki İfade Sayısı	İfade Tekrar Sayısı	İfade Tekrar Oranı
1	Staj Sürecinin Genel Algısı	5	95	15,65
	Stajın Katkıları	15	192	31,63
2	i. Stajın Pratik Kazanımları	3	105	17,30
	ii. Stajın Sosyal/Beşeri Kazanımları	3	46	7,58
	iii. Stajın Kişisel Kazanımları	9	41	6,75
	Staj Sürecinin Düşünce Çıktıları	30	243	40,03
3	i. İşletmeye Yönelik Düşünceler	10	157	26,85
	ii. Sektöre Yönelik Düşünceler	4	34	5,60
	iii. Staj ile Teorik İlişkinine Yönelik Düşünceler	4	26	4,28
	iv. Misafirlere Yönelik Düşünceler	4	18	2,97
	v. Bireysel Düşünceler	4	4	0,66
	vi. Genel Tespitler	4	4	0,66
	Sorun ve Şikâyetler	23	77	12,69
4	i. Personele Sunulan İmkanlarla İlgili Sorun ve Şikâyetler	3	15	2,47
	ii. Çalışan Personelle İlgili Sorun ve Şikâyetler	5	24	3,95
	iii. Yönetimle İlgili Sorun ve Şikâyetler	9	21	3,46
	iv. İşletme Altyapısıyla İlgili Sorun ve Şikâyetler	4	11	1,81
	v. Bireysel Sorun ve Şikâyetler	3	6	0,99
	TOPLAM	74	607	100,00

Yapılan içerik analizi ile ortaya çıkan ana temalardan ilki olan “*Staj sürecinin genel algısı*”na yönelik bulgular tablo-3’de değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak öğrenciler staj sürecini beş ayrı ifade (*güzel-verimli-eğlenceli-yoğun ve yorucu-yıpratıcı*) ile nitelendirmişlerdir. Öğrencilerin %88’inin görüş belirttiği bu ana temada %31,5’i güzel, %30,6’sı verimli ve %10,2’si eğlenceli olmak üzere toplamda %73,2’sinin bu süreci olumlu (pozitif); %11,1’i çok yoğun ve yorucu, ve %4,6’sı çok yıpratıcı olmak üzere toplamda %15,7’sinin staj dönemini olumsuz (negatif) olarak değerlendirmiştir.

Tablo 3: Staj Sürecinin Genel Algısına Yönelik Bulgular

#	Staj Sürecinin Genel Algısı	f	%
1	Güzel bir staj dönemi geçirdim.	34	31,5
2	Verimli bir staj dönemi geçirdim.	33	30,6
3	Yoğun ve yorucu bir sezon geçirdim.	12	11,1
4	Eğlenceli bir staj dönemi geçirdim.	11	10,2
5	Yıpratıcı bir staj dönemi geçirdim.	5	4,6

Değerlendirme raporlarından ortaya çıkan ikinci tema olan “*Stajın katkıları*”na ilişkin bulgulara tablo 4’te yer verilmiştir. Bu kapsamda öğrenciler stajın katkılarına yönelik; pratik kazanımlar altında üç, sosyal kazanımlar altında üç ve kişisel kazanımlar altında dokuz olmak üzere toplamda 15 farklı faydaya vurgu yapmışlardır. Bu katkılar açısından en çok vurgu pratik kazanımlara ilişkin yapılırken, bu alt temada öğrenciler tarafından en fazla tekrar edilen ifade %70,4 ile “*Genel olarak yapılan işler hakkında çok fazla yeni şey öğrendim.*” olmuştur. Bu ifadeyi destekler nitelikte yine öğrencilerin %16,7’si “*Çeşitli bölümlerde çalıştım ve farklı şeyler öğrendim.*” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bununla birlikte öğrencilerin %10,2’si lisans eğitimi sürecinde ikinci yabancı dil olarak İngilizce ve üçüncü yabancı dil olarak Almanca veya Rusça için aldıkları kavramsal bilgileri misafirlerle iletişim kurarken pratikte kullanma imkânı bulduklarını ifade etmişlerdir. İkinci olarak stajın sosyal ve beşeri kazanımlarına yönelik öğrencilerin en çok %18,5 ile sosyal çevresini genişlettiği ve yeni ilişki ağları kurduğu, %14,8 ile misafirler veya çalışanlarla olan beşeri ilişkileri yönetmeyi öğrendikleri ve %9,3 ile farklı ülkeleri, kültürleri ve insanları tanıdıkları ortaya çıkmıştır. Stajın kişisel olarak ise öğrencilerde sabırlı, takım arkadaşı, disiplinli, güleryüzlü, özverili, anlayışlı, dikkatli, dürüst olma gibi çeşitli davranışsal kazanımları geliştirdiği ve özgüveni artırdığı raporlarda belirtilmiştir.

Tablo 4: Stajın Katkılarına Yönelik Bulgular

#	Stajın Pratik Kazanımları	f	%
1	Genel olarak yapılan işler hakkında çok fazla yeni şey öğrendim.	76	70,4
2	Çeşitli bölümlerde çalıştım ve farklı şeyler öğrendim.	18	16,7
3	Yabancı dil bilgimi pratik olarak kullandım.	11	10,2
#	Stajın Sosyal/Beşeri Kazanımları	f	%
1	Yeni arkadaşlıklar ve dostluklar edindim.	20	18,5
2	İnsan ilişkilerini (misafirler ve çalışanlar ile) yönetmeyi öğrendim.	16	14,8
3	Farklı ülkeler, kültürler ve insanlar tanıdım.	10	9,3
#	Stajın Kişisel Kazanımları	f	%
1	Sabırlı olmayı öğretti.	9	8,3
2	Takım arkadaşı olmayı öğretti.	7	6,5
3	Disiplinli olmayı öğretti.	6	5,9
4	Güleryüzlü olmayı öğretti.	5	4,6
5	Özgüvenimi artırdı.		
6	Özverili olmayı öğretti.	3	2,8
7	Anlayışlı olmayı öğretti.		
8	Dikkatli olmayı öğretti.		
9	Dürüst olmayı öğretti.	1	0,9

Tablo 5’te öğrencilerin staj sürecine ilişkin genel değerlendirmeleri ele alınmış, algıları ve düşünceleri altı alt temada sınıflandırılmıştır. Öğrenciler bu süreçte alt temalardan staj yaptıkları işletmeye yönelik 10, turizm sektörüne, staj ile teorik ilişkisine, misafirlere, bireysel düşüncelere ve genel tespitlere yönelik ayrı ayrı dörder adet olmak üzere toplamda 30 farklı düşünce çıktısına değerlendirme raporlarında yer vermişlerdir. Stajın genel değerlendirilmesi açısından en çok vurgu işletmeye yönelik düşüncelere ilişkin yapılırken bu alt temada öğrenciler tarafından en fazla tekrar edilen ifade %50,0 ile “*Çalışma ortamı sıcak ve samimi idi.*” ve %43,5 ile “*Personeller işin öğretilmesinde yardımcı oldu.*” ifadeleri olmuştur. Bununla birlikte öğrenciler tarafından işletmelere ilişkin çalışanlarına değer verdiği, işletme içi eğitimlerin düzenlendiği, yöneticilerin motivasyonlarını artırdığına ilişkin görüşler de önemli ölçüde tekrarlanmıştır. İkinci olarak öğrenciler en çok %12 ile “*Sektör hakkında geleceğim adına bana çok şey kattı.*” ve %10,2 ile “*Sektörün çok yorucu ve zor olduğunu anladım.*” şeklinde görüşleriyle turizm sektörüne yönelik düşüncelerini belirtmişlerdir.

Staj sürecinde değerlendirilen bir diğer alt tema olarak “*Staj ile teorik ilişkisine yönelik düşünceler*”e yönelik öğrencilerin %13’ünün işletmede çalıştığı bölümdeki bir otomasyon programını kullanmayı öğrendiği ve %7,4’ünün ise derslerde öğrenilen bilgileri staj sürecinde kullandığı ortaya çıkmıştır. Dördüncü olarak öğrenciler misafirlere ilişkin %6,5 ile onları nasıl daha fazla memnun edebileceklerine ve %4,6 ile misafirlere gelen olum geribildirimlerin motivasyonlarını artırdığına ilişkin düşüncelerine yer vermiştir. Bu alt temaların yanı sıra öğrenciler kendileri açısından da “*Bireysel düşünceler*” temasında stajla

ilgili dört ayrı görüşü ifade etmişlerdir. Bu düşünceler daha çok staj yapılan işletmenin önceki deneyimler ve bilgileri doğrultunda değerlendirilmesine yöneliktir. Bu ana tema kapsamda son olarak öğrenciler birtakım genel tespitlerde bulunmuşlardır. Bu düşünceler ise çalışma sürecinde işletme ile ilgili temel bilgiler olup durum tespiti niteliğindedir.

Tablo 5: Staj Sürecinin Düşünce Çıktılarına Yönelik Bulgular

#	İşletmeye Yönelik Düşünceler	f	%
1	Çalışma ortamı sıcak ve samimi idi.	54	50,0
2	Personeller için öğretilmesinde yardımcı oldu.	47	43,5
3	Otel çalışanlarına çok önem ve değer veriyordu.	16	14,8
4	Çalıştığım bölüme yönelik işletme içi eğitimler aldım.	13	12,0
5	Yöneticilerimiz motivasyonumuzu yükseltiyordu.	11	10,2
6	Yöneticilerin eğitim seviyesi ve tecrübesi yüksekti.	7	6,5
7	Uluslararası otelde çalışmanın büyük avantajları oldu.	4	3,7
8	Yöneticilerin çözüm konusunda çok iyi organize olduklarını gözlemledim.	3	2,8
9	İzinler ve personel yemekleri konusunda bir sıkıntı yaşamadım.	1	0,9
10	Mesai saatleri konusunda bir sorun yaşamadım, çalışma saatlerimiz düzenli idi.	1	0,9
#	Sektöre Yönelik Düşünceler	f	%
1	Sektör hakkında geleceğim adına bana çok şey kattı.	13	12,0
2	Sektörün çok yorucu ve zor olduğunu anladım.	11	10,2
3	Sektör için stajın ne kadar önemli/gerekli olduğunu anladım.	6	5,9
4	Sektörde kendini geliştirmek için alt kademelerden başlayıp yükselmek gerektiğini anladım.	4	3,7
#	Staj ile Teorik İlişkinine Yönelik Düşünceler	f	%
1	İşletmede kullanılan ... program(lar)ı öğrendim.	14	13,0
2	Derste öğrendiklerimi pratikte kullanma fırsatı yakaladım.	8	7,4
3	Derste öğrendiklerim ile sektörde olanların farklı olduğu gördüm.	3	2,8
4	Okulda aldığımız sertifikaların faydasını gördüm.	1	0,9
#	Misafirlere Yönelik Düşünceler	f	%
1	Misafir memnuniyetine yönelik birçok yeni şey öğrendim.	7	6,5
2	Misafirlerin olumlu geri bildirimleri motivasyonumu ve memnuniyetimi artırdı.	5	4,6
3	Misafirlerin milliyetlerine göre farklı özelliklerinin olduğunu gözlemledim.	3	2,8
4	Misafirlerle sürekli yüz yüze çalışmanın zor olduğunu anladım.	3	2,8
#	Bireysel Düşünceler	f	%
1	Staj için işletme seçiminin ne kadar önemli olduğunu anladım.	1	0,9
2	Daha önce otellerde çalışma deneyimim olduğu için stajımı acentede yapmak istedim.	1	0,9
3	Çalıştığım oteller arasında en büyük ve en kaliteli olanı idi.	1	0,9
4	Daha büyük otellerde çalıştığım için bu oteldeki işler daha basit düzeyde idi.	1	0,9
#	Genel Tespitler	f	%
1	Otelimiz ulusal ve yerel ölçekte büyük etkinliklere ev sahipliği yaptı.	1	0,9
2	Otel çok farklı milletten misafirlere hizmet veriyordu.	1	0,9
3	Otelin sadık müşterileri çoğunlukta idi.	1	0,9
4	Mülteci konumundaki ailelerin yüksek bütçeli yurtdışı turları satın aldığını gördüm.	1	0,9

Araştırmada son olarak öğrencilerin “*Staj sürecindeki sorun ve şikâyetleri*” ana temasına ilişkin görüşleri tablo 6’da ele alınmıştır. Öğrenciler staj sürecinde bu temaya ilişkin değerlendirmelerini temel olarak beş alt temada 24 ayrı ifadeye yönelik toplam 77 görüş ile yapmıştır. Bu noktada en önemli vurgu “*Personele sunulan imkânlarla ilgili sorun ve şikâyetler*” alt temasına yönelik yapılmış ve yemek, barınma ve ulaşım ile ilgili işletmeler tarafından stajyer öğrenciler için sağlanan olanakların yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. İkinci olarak öğrenciler staj sürecinde en çok işletme çalışanlarına ilişkin için karşılaştıkları sorunlarla yer vermişlerdir. Bu doğrultuda personel devir hızının yüksekliği ve sayısının yetersizliği, personellerin isteksiz ve eğitim seviyelerinin düşük olması ve personellerle iletişimin zorluğu vurgulanmıştır.

Sorun ve şikâyetlere kapsamında bir diğer alt tema olan “*Yönetimle ilgili sorun ve şikâyetler*”e yönelik öğrenciler dokuz ayrı ifadeye ilişkin 21 değerlendirme yapmıştır. Bunlar arasında en çok %3,7’lik eş oranda ile fazla mesai yaptırılması ve maşaların ödenmesinde konusunda sorunların yaşandığı; onu takiben iş planlarının düzensizliği, istenmeyen birimlerde çalıştırma ve stajyerlere fazla iş yükü verilmesi gibi ikinci derecede önemli şikâyetlerin de raporlarda yer aldığı görülmüştür. Öğrenciler dördüncü olarak “*İşletme altyapısıyla ilgili sorun ve şikâyetler*”e ilişkin 4 ayrı ifade ile genel olarak işletmelerin teknik donanımı, malzeme ve ekipman düzeyi ile fiziki yapısına yönelik nitelik ve niceliklerdeki eksikliklerini belirtmişlerdir. Bu ana tema kapsamında son olarak öğrenciler kendileriyle ilgili “*Bireysel sorun ve şikâyetler*” alt temasında birtakım değerlendirmelere dikkat çekmişlerdir. Bu kapsamda öğrenciler en çok %3,7 ile ilk defa turizm işletmelerinde staj yapacakları için tedirgin ve birtakım önyargılarının olduklarını vurgulamışlardır.

Tablo 6: Staj Sürecindeki Sorun ve Şikâyetlere Yönelik Bulgular

#	Personele Sunulan İmkanlarla İlgili Sorun ve Şikâyetler	f	%
1	Personel yemekleri konusunda çok sıkıntı yaşadım.	7	6,5
2	Personel lojmanın standartları çok düşük idi.	5	4,6
3	Ulaşım ve personel servisleri konusunda sıkıntı yaşadım.	3	2,8
#	Çalışan Personellerle İlgili Sorun ve Şikâyetler	f	%
1	Otelde personel devir hızı yüksekti.	6	5,6
2	Çalışan personel sayısı yeterli değildi.		
3	Otelde çalışan personeller isteksiz idi.	5	4,6
4	Yöneticilerin eğitimsiz olmasının zorluklarını çektim.	4	3,7
5	İletişim problemi yaşadım (çalışanlar ve yöneticiler).	3	2,8
#	Yönetimle İlgili Sorun ve Şikâyetler	f	%
1	Gereğinden fazla mesai yaptım.	4	3,7
2	Maaşlarımızın ödenmesi konusunda sıkıntı yaşadım.		
3	Otelde düzenli bir iş planı ve programı uygulanmıyordu.	3	2,8
4	İstemediğim bir bölümde çalışmak zorunda bırakıldım.		
5	Stajyer olarak çok kullanıyorlardı ve ezmeye çalışıyorlardı.		
6	Misafirlerin isteklerini yerine getirmede tüm bölümler çok zorlanıyordu.	1	0,9
7	Sürekli para bozdurmak için diğer işletmeleri gezmek zorundaydım.		
8	Misafirlerden en çok deniz ve havuz konusunda şikâyet alıyorduk.		
9	Kullanılan kimyasallardan enfeksiyon kaptım ve hastanelik oldum.		
#	İşletme Altyapısıyla İlgili Sorun ve Şikâyetler	f	%
1	Otel yeni açıldığı için birçok eksikliği vardı.	4	3,7
2	Çalıştığım bölümde ekipmanlar yeterli değildi.	3	2,8
3	Çalıştığım bölüm otelin en zayıf bölümü idi.		
4	Çalışma ofisimiz yeraltı katında olduğu için sürekli tuvaletlerin taşması ile su basıyordu.	1	0,9
#	Bireysel Sorun ve Şikâyetler	f	%
1	İlk defa otelde çalışacağım için tedirgindim ve önyargılarım vardı.	4	3,7
2	İlk 3 hafta tamamen yabancı misafirler olduğu için dil konusunda büyük sıkıntı yaşadım.	1	0,9
3	Otelin doluluk oranı az olduğu zamanlarda sıkılıyordum.		

5. Sonuç ve Öneriler

Staj, eğitim hayatının vazgeçilmez bir parçası olan staj, teorik bilgilerin pratiğe dönüştürülmesine olanak sağlaması ile öğrenmeyi kolaylaştırmaya ve bu sayede öğrenilen birçok bilginin de kalıcı hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle özellikle turizm gibi değişimin hızlı ve sürekli yaşandığı dinamik bir sektöre yönelik verilen eğitimlerde öğrenciler için staj uygulamaları yapmak önem taşımaktadır. Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan turizm işletmeciliği bölümü öğrencilerin yaz stajlarının değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada alan yazını açısından hem öğrencilere yönelik tanımlayıcı hem de staj sürecine yönelik uygulamalara ilişkin birtakım önemli sonuçlara erişilmiştir. Tanımlayıcı sonuçlardan ilki öğrencilerin yaz stajı uygulamaları için herhangi bir sınıf düzeyine bağımlı kalmadan istedikleri bir eğitim-öğretim yılının yaz döneminde stajlarını yapabilmeleri, diğer bir ifade ile sınıflar arasında staja katılım düzeyinin homojen

dağılımsıdır. İkinci önemli sonuç, öğrencilerin önemli bir bölümünün yaz stajı yapmak için turizm işletmelerini kendi imkânları ile belirlemesidir. Akoğlan ve Okumuş (1991) da çalışmasında öğrencilerin %95'inin staj yapacakları işletmeleri oteli kendi imkanları ile buldukları ifade etmişlerdir. Nitekim bu durum bir taraftan turizm fakültesi tarafından öğrencilerle sektör paydaşlarını bir araya getirmek için yapılan istidam ve kariyer günlerine yönelik organizasyonların etkinliğinin düşmesine sebep olurken diğer taraftan da staj yapılan turizm işletmelerinin sınıf ve tür bakımından çeşitlenmesine ve çok farklı illerdeki işletmelerde staj uygulamalarına katılım sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte ZAV stajı kapsamında öğrencilerin Almanya'daki turizm işletmelerinde staj uygulamalarına katılması, öğrencilere hem farklı bir ülke kültüründe turizm sektörünün mevcut durum hakkında bilgi sahibi olma hem de turizme yönelik işleyiş ve uygulamaları yerinde görme imkânı sağladığı araştırmada ulaşılan bir diğer önemli sonuçtur.

Araştırma kapsamında öğrencilerin staj yapılan işletmedeki bölümlerinin dağılımları incelendiğinde, yaklaşık %50'sinin yiyecek-içecek, %15'inin ön büro, %10'unun kat hizmetleri ve %13'ünün ise idari bölümlerde çalıştığı sonucuna erişilmiştir. Bu durumun nedeni kıyı bölgelerinde yer alan şehirlerdeki resort oteller gerek oda/yatak kapasitesi gerek istihdam ettiği personeller açısından büyük işletmelerdeki dağılım ile benzerlik göstermektedir. Bu tür otellerdeki personellerin dağılımı ortalama olarak %40 yiyecek-içecek bölümünde, %30 kat hizmetleri bölümünde, %10 ofis ve yönetim bölümlerinde ve %20 ise diğer bölümlerde olacak şekildedir. Nitekim araştırma sonuçları literatürde yer alan Olalı ve Korzay'ın (1993) ile Emir ve arkadaşlarının (2010) çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan önemli sonuçların bir bölümü de staj sürecinin genel değerlendirilmesiyle ilgilidir. Öğrenciler staj raporlarında, staj döneminin genel algısı, katkıları, kazanımları, düşünce çıktıkları ile bu dönemde yaşanan/karşılaşılan sorun ve şikayetlerle ilgili değerlendirmelerde bulunmuş ve toplam 607 görüş bildirmişlerdir. Öğrenciler staj döneminden genel olarak memnun olduklarına ilişkin görüş bildirmişlerdir. Yapılan stajın; öğrencilere çeşitli pratik, sosyal ve beşeri ile kişisel kazanımlar sağladığı, farklı bölümlerde ve pozisyonlarda çalışarak sektörü tanımalarına ve güncel uygulamaları iş başında öğrenmelerine, yabancı dillerini kullanabilmelerine, yeni insanlar, kültürler ve ülkeleri tanımalarına, beşeri ilişkilerini geliştirmelerine, çeşitli yeni kişilik özellik ve davranış edinmeleri gibi pek çok önemli katkılar sağladığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin bu süreçte işletme, sektör ve misafirler hakkında birtakım düşünceler geliştirdiği, yöneticiler ve çalışma arkadaşları hakkında olumlu görüşler bildirdiği, kariyerleri açısından

sektöre bakış açılarının değiştiği ve daha belirgin bir hal aldığı, misafire hizmet hakkında daha fazla bilgiler edindiği hakkında stajın önemli çıktıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha önce bu alanda yapılan ilgili araştırma sonuçları incelendiğinde (Kozak & Kızılırmak, 2001; Aksu & Köksal, 2005; Güzel, 2006; Duman vd., 2006; Richardson, 2009; Emir vd., 2010; Çatı ve Bilgin, 2013; Pelit vd., 2016) öğrenci görüşlerinin genel olarak olumsuz olduğu görülmektedir. Fakat elde edilen bu sonuçlar literatürde yer alan çalışmaların (Chen vd., 2000; Pelit ve Güçer, 2006; Emir vd., 2008; Uslu vd., 2017; Akay vd., 2018; Akın, 2018; Pelit vd., 2019) sonuçları ile stajın öğrencilere sağladığı katkıları ve çıktıları açısından benzerlik göstermektedir.

Staj eğitimi, öğrencilere turizm sektörünü ve iş yaşamını yakından tanıma ve gelecekte bu alanda mesleki kariyerlerini devam ettirme kararının alınmasında önemli bir belirleyicidir. Bu nedenle öğrencilerin staja yönelik sorunları, şikâyetleri ve önerileri önem arz etmektedir. Araştırmada stajın önemli katkı ve çıktılarının yanı sıra bu süreçte yaşanan sorunlara ve öğrencilerin şikâyetlerine yönelik de önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Staj sürecinde; personele sunulan çalışma olanaklarının düşük olması, çalışan sayısının yetersizliği, personel devir hızının yüksek olması, çalışanların motivasyonlarının ve eğitim düzeyinin düşük olması, fazla mesai yapılması, ücretlerin ödenmesinde ve iş planlarındaki düzensizlik, stajyerlerin hor görülmesi ve istenmeyen bölümlerde çalıştırılması, işletmenin teknik donanım ve malzemelerinin yetersiz kalması gibi farklı sorunlarla karşılaşmıştır. Elde edilen bu sonuçlar literatürde yer alan çalışmaların (Kozak, 1999; Lee vd., 2006; Sarıışık, 2007; Busby ve Gibson, 2010; Güzel, 2010; Türkseven, 2012; Günay, 2014; Olcay vd., 2015; Uslu vd., 2017; Zengin ve Kırmızı, 2017; Akay vd., 2018) sonuçları ile staj sürecinde öğrencilerin karşılaştığı sorunlar ve ifade ettiği şikâyetler bakımından kısmi olarak benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak, turizm sektörü hizmet ürettiği için insan temelli emek yoğunudur. Bu nedenle staj uygulamaları turizm eğitimi için vazgeçilmezdir. Birçok konu ve alanda olduğu gibi staj uygulamaları da çıktılar olarak sağladığı katkı ve kazanımların yanı sıra birtakım sorunları ve şikâyetleri de beraberinde getirmektedir. Bu noktada önemli olan staj eğitimin öğrenciler için faydalarını zenginleştirirken getirdiği olumsuz yükümlülükleri de en alt düzeye indirgeyerek verimliliği artırılmalıdır. Staj eğitimi konusunda istenilen noktaya bir anda varılamayacağı gibi turizmin geleceği ve sürdürülebilirliği de tehlike altına alınmamalıdır. Böylece sürekli iyileştirmelerle staj eğitiminin ve turizm sektöründe nitelikli iş gücünün temelleri sağlanmalıdır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda birtakım öneriler geliştirilmiştir. Bunlardan ilki turizm eğitimi veren kurumlara yöneliktir:

- ✓ Staj dönemi yönetmeliklerde net olarak belirlenmeli, farklı sınıf düzeylerinde isteğe bağlı olarak yapılmasının önüne geçilmeli, böylece öğrencilerin kariyer hedeflerinin şekillenmesinde zamanın önemi ortaya konmalıdır.
- ✓ Öğrencilerin staj süreçleri sadece evraklar ve imzalar üzerinden takip edilmemeli, turizm liselerindeki gibi akademisyenler de staj sürecinde aktif rol oynamalı, bu noktada kontrol ve denetimler için üniversitelerde bütçe ayrılmalı veya öğrenci işleri idari birimi içerisinde turizm fakültelerine yönelik ayrıca stajdan sorumlu kamu personeli istihdam edilmelidir.
- ✓ Staj evrak ve dokümanları şekil ve biçimsel kontrollerin yanı sıra içerik kontrollerine de tabi tutularak öğrencilerin bu süreçteki kazanımları ile olası problem/şikâyet ve önerileri de dikkatle takip edilmelidir.
- ✓ Üniversiteler ve fakülteler, turizm sektöründeki işbirliği içerisinde oldukları işletmeler ile ilişki/iletişim düzeyini artırmalıdır. Böylece otokontrolün sağlanabilmesi ve staj uygulama standartlarının yükseltilebilmesi mümkün olabilecektir.

Araştırmada turizm işletmelerine yönelik de bir dizi öneriler getirilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

- ✓ Staj yapan öğrencilere yasal mevzuat çerçevesinde kendileri için tanınmış hakları eksiksiz olarak verilmeli, özellikle mesai saatleri ve ücretlerin ödenmesi konusunda titizlik gösterilmelidir.
- ✓ Öğrencilere yasal hakların yanı sıra sosyal haklar olarak staj sürecindeki sundukları çalışma yaşam koşullarından yeme-içme, barınma ve ulaşım olanaklarının kalitesi artırılmalıdır.
- ✓ Öğrencileri staj sürecinde işletmelerde oryantasyon eğitiminin yanı sıra düzenli olarak kurum içi eğitimler verilmeli, özellikle uygulamalar konusunda bölümler arası farklı pozisyonlarda çalıştırılarak geleceğin nitelikli personel adayları olarak öğrencilerin mesleki gelişimi sağlanmalıdır.
- ✓ İşletmelerde yeterli düzeyde personel istihdam edilerek gerek kadrolu çalışanlar gerek stajyerler açısından iş yükü dağılımı adil yapılmalı ve yöneticiler personellerin iş motivasyonlarını artırmalıdır. Böylece personellerin işe bağlılığı artırılabilceği gibi daha özverili bir şekilde çalışmalarını sağlayabilir ve yüksek olan işgücü devir hızı düşürülebilir.
- ✓ İşletmelerde başta yöneticiler olmak üzere tüm düzeydeki personellere beşeri eğitimler verilmeli, çalışanlar arası iletişim ve bağlar güçlendirilmeli ve bu sürece stajyerler de

dâhil edilmelidir. Böylece stajyerler ötekileştirilmeyerek onlara yönelik hakaret ve küçük düşürücü tavırların sergilenmesinin önüne geçilmelidir.

- ✓ Turizm hizmet üreten nihai bir sektör olduğu için işletmeler, teknik donanım ile malzeme ve ekipmanlar yönünden her daim hizmet verebilecek nitelik ve niceliklerde ürünlere sahip olmalıdır. Böylelikle çalışanların ve stajyerlerin operasyon süreçlerinde faaliyetlerin aksamadan devamlılığı sağlanabilir, kaliteli hizmet sunulabilir.

Gelecekte konuyla ilgili yapılacak çalışmalar için araştırmacılara ise aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- ✓ Turizm alanında gerek üniversite düzeyinde farklı bölümlere gerek lise düzeyinde turizm meslek liselerine yönelik, benzer nitelikli araştırmaların kapsamı ve sınırları genişletilmeli ve uygulanmalıdır.
- ✓ Turizm eğitimi alan öğrencilerin yanı sıra staj sürecinin en önemli paydaşlarından olan, gerek üniversitelerin turizm bölümlerindeki staj danışmanı veya staj komisyonu üyesi öğretim elemanları gerek turizm sektöründe fazla sayıda stajyer öğrenci kabul eden turizm işletmeleri çalışanları ve yöneticileri ile yaz stajına ilişkin görüş ve düşüncelerin ortaya çıkarılmasına ilişkin araştırmalar da yapılarak konu hakkında bütüncül bakış açısı sağlanabilir.
- ✓ Araştırmalarda veri kaynağı olarak stajla ilgili somut çıktılardan (dokümanlar, öz/değerlendirme raporları vb.) öncelikli olarak faydalanılmalı, konu daha güvenilir ve gerçekçi veriler ışığında değerlendirilmelidir.
- ✓ Nicel araştırma yaklaşımlarının yanı sıra nitel araştırma yöntemleri ile tasarlanan çalışmalar da yaygınlaştırılmalı, böylelikle konular daha detaylı ve derinlemesine irdelenebilmeli, konuyla ilgili bilgi birikimi artırılmalıdır.

6. Kaynakça

- Ağca, Y., Akbulut, E., Binbaş, O. ve Koç, Ş.A. (2018). Önlisans Düzeyinde Turizm Eğitiminde Staj Eğitimi İle Öğrencilerin Mesleki Bağlılıkları Arasındaki İlişkin Analizi: Tokat İli Meslek Yüksekokulları Örneği, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(23), 228-239.
- Akay, B. ve Şıttak, S. (2019). Staj Deneyiminin Kariyer Seçimine Etkisi Trakya Bölgesi'ndeki Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(11), 757-784.

- Akay, B., Uslu, A. ve Sancar, M.F. (2018). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Döneminde Yaşadıkları Sorunlar: Lisans ve Ortaöğretim Turizm Öğrencileri Örneği, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(8), 212-236.
- Akın, A. (2018). Gastronomi Turizminde Staj Eğitiminin Önemi: Gaziantep Üniversitesi Örneği, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 483-518.
- Akoğlan, M. ve Okumuş, F. (1991). Stajyer Öğrenci Sorunları ve Bu Konuda Bir Anket Çalışması, *Anatolia Aylık Turizm, Çevre ve Kültür Dergisi*, 2(19-20), 32-33.
- Aksu, A.A. and Köksal, C.D. (2005). Perceptions and Attitudes of Tourism Students in Turkey, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17(5), 436-447.
- Aslan, Z. ve Çoban, G. (2014). Turizm Öğrencilerinin Staj Deneyiminde Algıladıkları Motivasyonun Herzberg Kuramına Göre Değerlendirilmesi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 164-188.
- Aymankuy, Y. ve Aymankuy, Ş. (2013). Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektöründeki İstihdamla İlgili Görüşleri ve Sektördeki Kariyer Beklentileri: Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-21.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*, 3. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Busby, G.D. and Gibson, P. (2010). Tourism and Hospitality Internship Experiences Overseas: A British perspective, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 9 (1), 4-12.
- Chen, S. J., Chu, K. H., and Wu, W. (2000). Tourism Student's Perceptions of Work Values: A Case of Taiwanese Universities, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 12(6), 360-365.
- Çatı, K. ve Bilgin, Y. (2013). Turizm Lisans Öğrencilerinin Turizm Sektöründe Çalışma Eğilimleri, *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (1), 23-45.
- Çetin, Ş. (2005). Öğrenci Stajlarında Yararlanılan Dersler Üzerine Ampirik Bir Araştırma: Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 154-169.
- Çiftçi, M., Kıyıcı, G.Ö. ve Cevher, E. (2013). Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı Öğrencilerinin Stajlarının İçerik Analizi İle İncelenmesi: Atabey MYO

- Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Büro Yönetimi I Özel Sayısı, 165-174.
- Demir, M. ve Demir Ş.Ş. (2014). Turizm İşletmelerinde Yöneticilerin Mesleki Staj ve Stajyerleri Değerlendirmesi, *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, 18-33.
- Duman, T., Tepeci, M., ve Unur, K. (2006). Mersin’de Yükseköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde Çalışma İsteklerinin Karşılaştırmalı Analizi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17 (1), 51-69.
- Emir, O., Arslan, S., ve Kılıçkaya, Ş. (2008). Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programı Öğrencilerinin Staj Uygulamaları Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10 (2), 273-291.
- Emir, O., Pelit, E. ve Arslan, S. (2010). Turizm Alanında Önlisans Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Öncesi ve Sonrası Görüşlerinin Karşılaştırılması (Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (33), 141-165.
- Erdem, B., Akgöz, E. ve Gündoğdu, İ. (2018) Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Uluslararası Staj Deneyimlerine İlişkin Memnuniyet Alguları Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (2), 74-98.
- Günay, Ö. (2014). *Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde Uygulanan Beceri Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Antalya Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzel, F.Ö. (2010) Turizm Öğrencilerinin Staj Döneminde Edindikleri Motivasyonun Herzberg Teorisine Göre Değerlendirilmesine Yönelik bir Araştırma, *Journal of Yaşar University*, 20 (5), ss. 3415-3429.
- Güzel, T., Akdağ, G., Güler, O. ve Şener, S. (2014). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizmde Kariyer Algılamaları: Çanakkale, Mersin ve Kıbrıs’ta Bir Araştırma, *III. Doğu Akdeniz Sempozyumu*, 18 Nisan 2014, Mersin, 176-187.
- Kozak, M.A. (1999). Eskişehir Meslek Yüksekokulu Öğrenci Stajları Üzerine Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10, 37-44.
- Kozak, M.A. ve Kızılırmak, İ. (2001). Türkiye’de Meslek Yüksekokulu Turizm Otelcilik Programı Öğrencilerinin Turizm Sektörüne Yönelik Tutumlarının Demografik Değişkenlere Göre Değişimi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 9-16.

- Lee, M.H., Lu, H.T., Jiao, Y.H. and Yeh, P.H. (2006). Research on Correlations between Off-school Internship Systems and Work Performances in Hospitality and Tourism Education. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 6(3), 69-87.
- Lovrentjev, S. (2015). Education of Tourist Guides: Case of Croatia, *Procedia Economics and Finance*, 23, 555-562.
- Mankan, E. (2015) Mesleki Önlisans Programlarında Staj Eğitiminin Önemi: Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma Meslek Yüksekokulu Örneği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 734-741.
- Mutlu, A.S. (2018). Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölüm Öğrencilerinin Staj Başarılarının Değerlendirilmesi, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*, Afyonkarahisar, 69-79.
- Olalı, H. ve Alp T. (1988). Turizm Ekonomisi, İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.
- Olalı, H. ve Korzay, M. (1993). *Otel İşletmeciliği*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 615.
- Olçay, A., Yıldırım, İ. ve Sürme, M. (2015). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Eğitimi Hakkında Görüşleri Gaziantep İli Örneği, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(3), 324-334.
- Özdemir, G. (2017). Turizmin Geleceğinde Stajyerlerin Karşılaştıkları Sorunların Rolü, *1st International Congress on Future of Tourism: Innovation, Entrepreneurship and Sustainability*, 28-30 Eylül, Mersin, 285-294.
- Pak, Ö. (2015). *Türkiye’de Mesleki Turizm Eğitimi ve Zorunlu Staj Turizm Meslek Lisesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Pelit, E. ve Güçer, E. (2006). Turizm Alanında Öğretmenlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm İşletmelerinde Yaptıkları Stajları Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 139-164.
- Pelit, E., Demirdağ, Ş.A., Gökçe, Y. ve Kılıç, İ. (2016). Turizm Öğrencilerinin Sektöre Yönelik Tutumlarının Kariyer Yapma İsteklerine Etkisi Staj Yapan Öğrenciler Örneği, *3rd International Congress of Social Sciences, China to Ardiatic*, 27-30 Ekim, Antalya, 268-287.
- Pelit, E., Kabakulak, A. ve Zorlu, Ö. (2019). Turist Rehberliği Öğrencilerinin Yaz Stajına Yönelik Değerlendirmeleri: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği, *Innovation and Global Issues Congres V*, 02-04 Mayıs, Ankara, 849-862.
- Richardson, S. (2009). Undergraduates’ Perceptions of Tourism and Hospitality as a Career Choice, *International Journal of Hospitality Management*, 28(3), 382-388.

- Robert, A.D. ve Bouillaget, A. (1997). *Analyse de Contenu*. Paris: PUF.
- Sandıkçı, M., Mutlu, A.S. ve Dağdalan, Z. (2018). Beceri Eğitimi Kapsamında ZAV Programına Katılan Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma, *International Congress on Science and Education*, 23-25 Mart, 352-368.
- Sarı, H. (2007). *Ortaöğretim Düzeyinde Mesleki Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Sürecine Adaptasyonu Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sarıışık, M. (2007). Turizm Sektöründe Meslek Sahibi Olmaya Yönelten Etkenler: Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Bir Çalışma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 143-160.
- Temizkan, R. ve Arı, Ö.P. (2018). Türkiye'deki Turizm Lisans Programlarının Staj Yönetmeliklerinin İçerik Analizi, *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 1(2), 37-44.
- Turizm Fakültesi (2019). Sayılarla Fakültemiz <https://turizm.aku.edu.tr/sayilarla-fakultemiz/> [Erişim Tarihi: 06.12.2019]
- Tutan, E. (2010). *Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Döneminde Maruz Kaldıkları Mobbing (Psikolojik Yıldıрма): Ankara İlinde Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türkseven, E. (2012). *Turizm Eğitiminde Yaşanan Staj Sorunları Lisans Öğrencilerinin Görüşlerine Yönelik Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Uslu, A., Sancar, M.F., Kutukız, D. ve İlter, Ü.E. (2017). Turizm Alanında Önlisans ve Lisans Öğrenimi Gören Öğrencilerin Staj Hakkındaki Görüşleri: Siirt Üniversitesi ve Batman Üniversitesi Örneği, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(3), 81-92.
- Ünlüönen, K. ve Boylu, Y. (2005). Türkiye'de Yükseköğretim Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 11-32.
- Zengin, B. ve Kırmızı, A. (2017). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Uygulama Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunları: Gazi Üniversitesi Örneği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(43), 564-582.